

Illés György

Akitől tanulni lehet a hazafiságot

Egy szép májusi reggel érkeztem Egerbe. Meleg, meghitt város. Nekivágtam a napfényben fürdő régi utcáknak, megnéztem a szép sárga barokk házakat és templomokat, s felsétáltam a várba. Szóltak a harangok.

Az egri vár ma már nem hat félelmetesnek. A kuruc szabadságharc után az osztrákok ezt a várat is felrobbantották, szinte lefejezték. A vár törzse a föld felszínén, de főleg a hegy mélyében megmaradt. Azóta ilyen zömök, toronytalan. Olyan, mint egy hatalmas, domború mellkas, melyről hiányzik a fej. Amint belép az ember, s megindul a végefogyhatatlan folyosókon, azonnal érezni kezdi a falak erejét és becsületét. Itt egy nemzetet és egy világrészt védelmeztek.

Elválok a társaságtól, előresietek, ösztönöm vezet, s hamarosan megtalálom Gárdonyi Géza sírját.

Végső kívánsága szerint itt temették el az egri írót, az egyik bástyán, ahol Dobó István vitézei győztek. Az író holtában is egybeolvadt a környezettel, melyet megörökített. Egy fa alatt a földön fekvő kőlap, rajta a név s három szó: *Csak a teste.* Semmi dísz, semmi virág, a fű is már sárgul a tűző napon. Ez a bástya volt a hősi vár messze néző pontja. Hegyek koszorújában terül el a város és a vár. Zöldarany ragyogás, amerre elnéz a szem. Meg lehet olvasni a dombhátakon a szőlőtőkéket.

Régen éreztem olyan könnyűséget, mint Gárdonyi Géza egyszerű sírjánál. Milyen szép útja volt! Sokáig kereste magát. Ifjúkorában elment tanítónak falura, aztán otthagyta az iskolát. Újságíró lett vidéki városokban, végül Budapesten. Aztán otthagyta az újságírást is meg a fővárost is. Lassan fölsétált Eger csendjébe, eltűnt a világ szeme elől. Fölfedezte az író feladatát, ehhez megkívánta az egri égboltot, az ifjúság kék kupoláját; Gárdonyi ugyanis Egerben volt tanítóképzős diák. *Hajós voltam* – írja egyik önvallomásában –, *akinek harmincöt évig kellett haladnia iránytű nélkül. Hányódtam, süllyedeztem, ide-oda terelődtem folytonos ködben, nem*

tudva, hova jutok. Ide jutott, az egri vár tövébe. Itt végre megnyugodott, mint a madár, mely megtalálta fészkét.

Kis szellő kerekedik, felveri az egri utcák porát. Zizegnek a fűszálak és a falevelek.

Az író akkor boldog, amikor megírhatja azt, amit egy életen át szívében hordozott, s tudja, hogy megírása rá vár, senki másra. Az *Egri csillagok* egy boldog író alkotása. Fiatalsága csillagfényes álmaiban szőtte ezt a történetet, a hiteles helyszínen. Azért élt, hogy ezt elmondhassa. Azóta mindnyájan kapunk egy csipetnyit a boldogságból, amikor olvassuk Gárdonyi Géza regényét.

Ott a sírnál ez a boldogság vett körül, mint egy légáramlat. Hirtelen megváltozott körülöttem az a kis darabka hepehupás egri föld, a Bebek-bástya tetején, ahol az egri férfiak és asszonyok győztek és meghaltak a hazáért. *Senki se becsesebb a hazánál* – mondta Dobó István, a várkapitány. Hogy is történt? Az idő és a tér, hogy puhul és omlik, s jön elő más formában, a régiben. Sok-sok év tovaszáll, mint a madár. Milyen jó újból kicsinek lenni, régi Sziget (ma: Radnóti) utcai diáknak, akinek apja van és anyja, meleg szobája, s az asztalon a lámpa zöld ernyője az *Egri csillagok* oldalaira veti a fényt.

Nem volt olyan szép és képekkel díszített az a könyv, mint amilyet ma olvasnak a diákok. Egyszerű kiállítású, sűrű szedésű, rajzok nélküli vastag könyv volt az én Gárdonyi-könyvem, kincses vastagság, mely soká tart, hosszú örömöket rejtegetve. Szürke vászonba volt kötve, hogy kibírja a diákkéz sanyargatását. Kézbe vettem és olyan érzésem támadt, mint mikor zenélődobozban megforgatják a kulcsot: muzsikaszó hallatszott körülötte. Behunytam a szemem, kinyílott az *Egri csillagok* első lapja:

A patakban két gyermek fürdik egy fiú meg egy lány. Nem illik tán, hogy együtt fürdenek…

Emlékszel? Minden szóra emlékszem – mormogtam önmagamnak. Nemsokára megjelenik a strucctollas fehér töröksüveg, Jumurdzsák, aki úgy vigyorog, mintha harapni készülne. Elfogja a két gyereket, s elviszi, sőt még Gergely lovát is, a vén szürkét…

Milyen volt a török világ Magyarországon? Gárdonyi regénye elmondja. Egyes embereket rajzol, egyes emberek sorsán mutatja be egy nép sorsát, szenvedését, megalázását. Az egyes ember mögött az egész társadalom érezhető: ilyen volt ez a világ, nem más. Ahogy emlékszem, összeszorul a szívem, mint akkor, a kisdiáké.

A szívet szabadítja fel Eger ostroma és Dobóék helytállása. A hazaszeretet páratlan himnusza, és a törökök megismerésének játszi kis lexikona. Én legalábbis az *Egri csillagok*ból tudtam meg, milyen török ele-

del a piláf, miféle katona az akindsi, meg azt is, hogyan szól szó szerint a müezzin imája, s milyen félelmetes börtön volt a Héttorony a Márvány-tenger partján, ahonnan hiába próbálták kiszabadítani Gergelyék szegény Török Bálintot, a hadvezért, a szultán politikai foglyát.

De az egri ostrom a leglényegesebb. Mert ha Eger elesik, utána elesik Miskolc és Kassa menthetetlenül. Az apró várakat lerázza a török, mint a diót. *Az egri vár erős, azt megtartjuk!* – hirdeti Dobó.

Borzalmas ostrom volt az utolsó is, mint az előzőek, de eredménytelen. *Mi lett volna a várból, ha Dobónak csak egy haja szála is félelemtől rezdül?* – kérdezi Gárdonyi. – *Senki sem becsesebb a hazánál!* Igen, senki se. Ez a bátor, okos védelem kivívta az európai történelem egyik leghősibb várvédelmének címét. A török megszégyenülve eltakarodott Eger alól. Seb nélkül nem maradt senki az élők közül a várban. S három napig temették a holtakat. De győztek!

Hallgat a várudvar. Csak néhány késő délutáni látogató lépte kopog. A szél felkapja az elhajított papírzacskókat, és viszi a Bebek-bástya irányába.

Mintha itt futkosna most is raktárról raktárra Sukán bácsi, a számtartó, hogy cipót osztasson a vitézeknek, s lehet, hogy a lépcsőn mindjárt lejön Dobó István. Valahol a mélyben talán ismét töltik a tüzérek Ali basa ágyúit. Már dörög is. Ezek a dörrenések azonban tíz-tizenöt kilométer magasságból érkeznek, a felszakadozó felhők mögött sugárhajtású gépek húzzák végtelen kondenzcsíkjaikat.

A hatalmas várudvarban, ahol valamikor valóságos városka állt, ma csak romokat találunk.

A földalatti folyosókba, az úgynevezett kazamatákba csak vezetővel szabad belépni. Az egyik folyosó oldalfülkéje az egri vár kétszáz harcosának tömegsírban megtalált csontjait őrzi. Az egri tanulók minden évben október 18-án megkoszorúzzák. (Eger dicsőséges védelme 1552. október 18-án fejeződött be.)

A vár egyik bástyáján alussza örök álmát az *Egri csillagok* írója. A vár mögötti hegyen, túl a vasúti töltésen található Gárdonyi egykori háza. A könyvtárszobában pipák, könyvek, festmények és hangszerek… úgy, mint annak idején. Az író ide vonult vissza átélni és újból életre kelteni az elmúlt idők nagy eseményeit, tündöklő embereit.